

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2006, no. 2

Ten geleide

Wat later dan de bedoeling was, is het tweede nummer van 2006 gereed gekomen. De vele werkzaamheden van de bestuursleden die dit nummer hebben verzorgd zijn daar debet aan. Vooral de secretaris van de Stichting, Tymen Jan Bronda, heeft veel tijd gestoken in de programmering van de concertreeksen 'Orgel Anders'. Het resultaat is wel dat 6 oktober jl. onder grote belangstelling een nieuwe reeks concerten van start is gegaan en dat het programma voor de volgende serie, voor 2007/2008, zo goed als gereed is. In het volgende Bulletin, dat nog dit voorjaar zal verschijnen, hopen we u er meer over te vertellen.

In het bestuur hebben zich overigens twee wijzigingen voorgedaan: de heer J. Wilzing (Jan) is als lid aan het bestuur toegevoegd en de heer D.J. Jongsma (Date Jan) heeft mr. R.K. Fleurke afgelost voor de PR en sponsoring. Wij danken Reinier Fleurke voor zijn inzet en betrokkenheid en wensen hem veel plezier en succes toe in zijn nieuwe baan aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken in Den Haag! Elders in dit Bulletin stellen de twee nieuwe leden zich even voor.

De langste bijdrage in dit Bulletin gaat over de achttiende-eeuwse kroonluchter uit de Lutherse kerk, waarover ook in het vorige nummer werd bericht. Door raadpleging van het historische archief van de Lutherse gemeente konden een paar belangrijke vragen over herkomst, financiering en maker van de kroonluchter worden beantwoord. Verder treft u in dit Bulletin het financiële verslag over 2006 aan. De financiële situatie van de Stichting is niet direct nijpend te noemen, maar duidelijk is wel, dat we uw steun nodig blijven hebben om die dingen die we graag willen doen mogelijk te maken. Wij hopen daarom van harte dat u ook in 2007 het werk van de Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen wilt blijven steunen.

Namens het bestuur,

Victor M. Schmidt
voorzitter

Even voorstellen I

Sinds december 2006 heeft Date Jan Jongsma de bestuursfunctie PR en sponsoring van mr. R.K. (Reinier) Fleurke overgenomen. Hier iets over wie hij is en wat hij doet.

Graag wil ik mij als nieuw bestuurslid van de SVLK aan u voorstellen. Ik ben Date Jan Jongsma, 24 jaar oud en ik studeer geschiedenis aan de Rijksuniversiteit in Groningen. Op muzikaal gebied ben ik erg actief. Vanaf mijn zevende heb ik orgellessen gevolgd en tegenwoordig ben ik in verschillende kerken organist. Daarnaast heb ik meegezongen bij een aantal projectkoren en nu ben ik tenor bij kamerkoor Tiraña. In het bestuur van de SVLK heb ik sinds december 2006 de functie van Reinier Fleurke overgenomen.

Date Jan Jongsma
PR en sponsoring

Even voorstellen II

In december 2006 is Jan Wilzing tot het bestuur toeggetreden. Hier iets over wie hij is en wat hij doet.

Ik ben getogen in Onstwedde, 64 jaar en woonachtig in Bedum. Vanaf 1960 heb ik gewerkt als interieur adviseur bij Melles Interieur gevestigd in Haren. Sinds enkele jaren ben ik als vrijwilliger betrokken bij de Martinikerk te Groningen en de Walfriduskerk te Bedum. Verder ben ik lid van het Koninklijk Mannenkoor Gruno Groningen. Sinds december 2006 ben ik algemeen bestuurslid van de SVLK.

Jan Wilzing

Opnieuw de achttiende-eeuwse kroonluchter uit de Lutherse kerk

De achttiende-eeuwse kroonluchter die uit de Lutherse kerk van Groningen zou komen en waarover in de lokale pers en in het vorige nummer van dit Bulletin is bericht, roept toch nog een aantal vragen op. De kroonluchter wordt genoemd in twee boeken over de Lutherse gemeente in Groningen van de hand van ds. W.J. Manssen. De auteur had zijn jeugd in Groningen doorgebracht (waar zijn vader Luthers predikant was) en vermoedelijk de kroonluchter nog gezien. Ten tijde van zijn publicaties (1919 en 1924) was deze echter al lang verkocht en uit het zicht verdwenen.¹ In 2001, toen de kroonluchter weer was opgedoken en op de kunst- en antiekbeurs 'pAn Amsterdam' werd aangeboden, is het werk besproken en afgebeeld in de catalogus.² Hoewel het nodige over de herkomst wordt meegedeeld, is niet duidelijk of deze informatie uit de publicaties van Manssen werd gehaald of door eigen onderzoek is verkregen. De kroonluchter zelf heeft weliswaar twee inscripties, maar ook daaruit valt niet direct af te leiden dat hij inderdaad uit de Lutherse kerk afkomstig is. Als maker is altijd de Groninger geelgieter Jan Borchardt genoemd, maar de kroon is gemerkt noch gesigneerd zodat men zich ook hier kan afvragen waarop deze kennis berust. De antwoorden op deze vragen zijn te vinden in het historische archief van de Evangelisch-Lutherse Gemeente dat in de Groninger Archieven wordt bewaard.³

Alvorens de archiefstukken te presenteren is het nuttig de twee inscripties op de kroonluchter nog eens aan te halen:

*'Hier hang ik om bij Nacht, het Duister te verlichten
Gegeven door Gemeente, Prins FRISO en sijn VOLK
Opdat men dag en nacht het Roepen van Gods TOLK⁴
Kan boren, om sijn Padt na IESUS heen te rigten.'*

En:

*PILAAR en Kroon.
Gecollecteert door
Haijo Harms van de Wilgen
en
Jan Hulscher
A^o 1733'.*

Kennelijk is er een verband tussen de kroonluchter en een pilaar. Deze pilaar is één van de vier van de Lutherse kerk. Bij de oplevering van de kerk in 1696 waren de vier pilaren van hout. Al vrij spoedig daarna zijn ze door zandstenen exemplaren vervangen omdat die constructief veel steviger waren. Uit het verslag van de kerkenraadsvergadering van 6 april 1732 blijkt dat door de raad een nieuwe 'sarkken pylaer voor 300 gulden is geresolveert', d.w.z. dat de kerkenraad het besluit heeft genomen een nieuwe pilaar te plaatsen, begroot op 300 gulden.⁵ Die pilaar wordt dan op 20 april 1732 besteld voor 100 gulden. Het is onduidelijk of die 100 gulden een voorschot betekenen of dat de eerste begroting te hoog was.

Op 3 augustus worden Haye Harms en Jan Holscher als geautoriseerde collectanten voor een nieuwe pilaar aangewezen, 'de welke versogten dat dewijl sy al vrie rijkelijk tot de pylaer versamelt hadden en veel menschen onser gemeynte genegen vonden om een nieuwe Croon in de kerke te zien, of de constitorialen daertoe mogten bewilligen ... de collectanten verseekerden nog veel vrieuillige geevers daertoe aan te treffen ... dat wanneer de pylaar veerdig zijnde, men soude resolveren om een Croon te coopen, wanneer daertoe soo veel vereert soude sijn'. Deze twee zijn uiteraard, met hun namen in andere spelling, dezelfde als die in de inscriptie op de kroonluchter worden genoemd.⁶ Blijkbaar heeft men op 3 augustus

¹ W.J. Manssen, *Een en ander uit de geschiedenis der Evang. Luthersche gemeente te Groningen*, z.p. [1919], p. 28; W.J. Manssen, *Geschiedenis der Evangelisch-Lutherse gemeente te Groningen*, Groningen 1924, p. 164.

² *p.An Amsterdam. De kunst- en antiekbeurs van de Lage Landen*, cat. Amsterdam, RAI-Parkhal, 2001, [s-Hertogenbosch] 2001, p. 232.

³ Met dank voor de aanwijzingen van Freerk Veldman.

⁴ In de oudere literatuur wordt ten onrechte 'volk' in plaats van 'tolk' gelezen.

⁵ Groninger Archieven, Archief van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen (toegangsnummer 1461), nr. 1/2.

⁶ Jan Holscher (of Hulscher) is in de trouwboeken van de gemeente Groningen te achterhalen. Hij stamde uit Osnabrück en is op 27 augustus 1732 getrouwd met Marchien Gildhuis, en wel in de Der Aa-kerk in Groningen. Dat hij in de Der A-kerk trouwt, is conform het Reglement van de stedelijke overheid uit 1687, nl. dat huwelijken van lutheranen in een 'gereformeerde kerk' moesten plaats vinden; zie Manssen, *Geschiedenis der Evangelisch-Lutherse gemeente*, p. 31.

al aanwijzingen dat de collecte veel meer zal opbrengen dan voor de pilaar nodig was; met het overgebleven geld kan ook nog een kroonluchter worden aangeschaft. Vervolgens wordt op 26 en 27 september 1732 vermeld, dat Haye van der Wilgen en Jan Holscher 343 gulden en 5 stuivers hebben opgehaald, waardoor de 'pylaer en Croon ... door deze gecollecteerde pennings zijn betaald', d.w.z. de financiering daarvan is verzekerd. Uit de kerkrekeningen blijkt dat op 5 oktober 1732 100 gulden voor de nieuwe pilaar wordt betaald. Dezelfde kerkrekeningen onthullen de maker van de kroonluchter: hij is inderdaad Jan Borghart (Johannes Borchardt). Aan hem zijn op 29 april 1733 volgens twee kwitanties van 27 januari en 4 maart 135 gulden betaald.⁷ Zelfs na deze betaling is er dus nog geld van de collecte overgehouden.

Er blijft echter nog een punt op te helderen: in de inscriptie op de kroonluchter staat dat deze is gegeven door 'Gemeente, Prins Friso en sijn Volk'. Het is merkwaardig dat in de kerkenraadsverslagen met geen woord wordt gerept over Friso, de latere stadhouder Willem IV, laat staan over 'sijn volk'. De oplossing staat in een apart archiefstuk met de afrekening van wat er bij de collecte is opgehaald. De doorsnee bijdragen bedroegen één tot drie gulden – met uitzondering van een zeer grote gift van 91 gulden en 17 stuivers, met de aantekening: 'het prinsenhof, 31 persohnen'.⁸ Dat was meer dan een kwart van het geheel. De collectanten, die alleen langs de huizen van lutheranen gingen, mochten blijkbaar ook in de Prinsenhof om een bijdrage vragen aan Friso en zijn hofhouding ('sijn Volk'). Dat is opmerkelijk, omdat Friso en zijn volk officieel geen relatie gehad zullen hebben met de lutherse gemeente. Een afzonderlijke vermelding van de bijdrage van Friso en zijn volk in de inscriptie was dus zeker op haar plaats, temeer daar de Lutherse gemeente zeer afhankelijk was van de welwillendheid van de calvinistische overheid.

Victor Schmidt en Victor M. Schmidt

⁷ Archief van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen, nr. 49/19, pp. 78 en 79.

⁸ Archief van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen, nr. 111.

De **Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen** heeft als doel de ondersteuning van het instandhouden van het Lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50

Aanmeldingen als donateur zenden aan:
Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen
secretariaat: Haddingestraat 19a
9711 KB GRONINGEN

Postbank 2808331 Groningen
website: www.svlk.nl
email: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:
Tymen Jan Bronda
Date Jan Jongsma
Victor M. Schmidt

Met dank aan:
Dick Jager
Date Jan Jongsma
Victor Schmidt
Victor M. Schmidt
Jan Wilzing

Uitgave van de SVLK te Groningen

©2007 SVLK Groningen